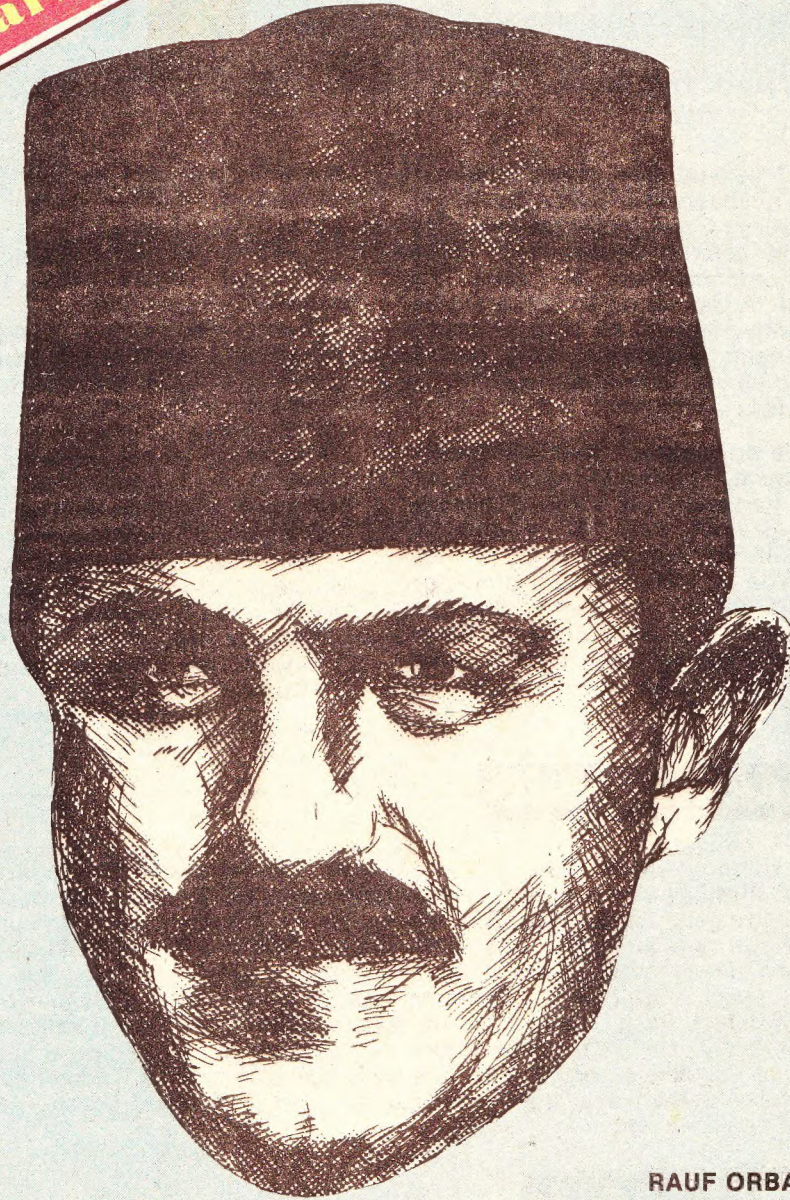

Milliyet

Yakın Tarihimiz

RAUF ORBAY

**Arkadaşlarının Atatürk'ten kopuşuna
İsmet Paşa, «Rauf'un öfke ânı» demişti**

PORTRELER

Siyasî hayatının en parlak dönemini İngiltere'nin başbakanı olarak yaşamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda kazanılan zafetin bütün şerefini omuzlanmış, "**Paris Barış Konferansı**"nda en etkin kişi olmuştur. Ancak savaştan sonra İngiltere'yi, Türkiye ile yeni bir savaşa sokmak istediği için, Çanakkale krizi denilen olay yüzündendir, görevinden ayrılmış ve siyasî yıldızı sönmüştür.

1863'de doğmuştu... Avukatlık yaparken, Liberal Parti milletvekili olarak, 1890'da parlamentoya girdi. "Carnarvon" bölgesinin, tam 45 yıl süre ile milletvekilliğini yapmıştır. 1905'te Ticaret, 1908'de de Maliye bakanı olmuştur. Yaşlılık Sigortası ve Sağlık Sigortası onun eserleridir. 1909'da getirmek istediği "**Emlak Değer Vergisi**" yüzünden, Avam Kamarası ile Lordlar arasında

anlaşmazlık çıkacak ve 1911'de, Lordlar Kamarası'nın yetkileri bir kanunla kısılcaktır.

1915'de, Asquith'in hükümetinde Askerî İkmâl Bakanı oldu. 1916'da ise başbakanlığa getirildi.

Savaşı kazanan İngiltere'yi, Paris Barış Konferansı'nda o temsil edecektir.

Ancak 1922'de, Mustafa Kemal önderliği'ndeki Türk ordusunun kazandığı zafere karşı, Yunanlıları tutacak ve Çanakkale'ye İngiliz ordusunu yığacaktır. Oysa, gerek başbakanı olduğu Liberal-Muhafazakâr partiler koalisyonu, gerekse İngiliz kamuoyu, yeni bir savaşa karşıydı.

Sonunda, Türk-İngiliz anlaşmazlığı Mudanya Mütarekesi ile çözüme kavuşurken, onun başkanlığı sona eriyor ve koalisyonu dağılıyordu.

Siyasal bir yalnızlık içinde, 1945'te ölmüştür.

ÇANAKKALE KRİZİ

1922 yılının eylül ile ekim aylarını kaplayan siyasal gerginliğe, İngilizler "**Çanak Krizi**"der. Kurtuluş Savaşı başarıya ulaştıktan ve İzmir kurtarıldıktan sonra, Türk ordusu Çanakkale'ye gelip dayanmıştı. Sıra İstanbul'un ve Trakya'nın işgalden kurtarılmasına gelmişti. Bu sırada İngiliz hükümeti, İngiliz kuvvetlerinin Çanakkale'de yığınak yapmasına karar verdi. Henüz biten Türk-Yunan savaşı ertesinde, bir Türk-İngiliz savaşının eşiğine gelinmişti. Sonunda taraflar Mudanya'da görüşmeye oturdular. Türkiye'yi İsmet Paşa, İngiltere'yi de General Harrington temsil ediyordu. Varılan uzlaşmaya göre, Doğu Trakya ve Edirne'nin, Türkiye'ye geri verilmesi kararlaştırıldı. İstanbul ve Çanakkale boğazlarının tarafsız bölge olmasını da, Türkiye kabul etti. 11 ocak 1922'deki Mudanya Mütarekesi'nde yer alan hükümler, Lozan Anlaşması ile kesinliğe bağlanacaktır.

LIBERAL PARTİ

18 ve 19'uncu yüzyılda İngiliz parlamentosunda oluşan "**Whig**" grubunun partiye dönüşmesi ile doğmuştur. 1922 seçimlerinde İngiliz İşçi Partisi tarafından geçilmesine kadar, ülkenin iki büyük partisinden biriydi... Şu anda iyice küçülmüş olan Liberal Parti, geçen yıl kurulan Sosyal Demokrat Parti ile güç birliği oluşturmuştur.

Bir önceki portre:

Ihsan Eryavuz

Elâ Cemil

SALTANATIN
YANIBAŞINDA
BİR İSTİBDAT
DÜŞMANI

PRENS SABAHATTİN

Sabahattin Bey'in dört dayısı padişah, dedesiyle babası padişah damadıydı...

**Mahmut Celalettin Paşa
iki oğlunu alıp Fransa'ya,
özgürlük savaşını
sürdürmeye gitti**

**Padişah damadı Mahmut Celalettin
Paşa'nın oğlu Sabahattin'in çocukluğu
ve bahar yılları, Boğaziçi'nde
muhteşem bir yalıda, ilmî ve edebî
sohbetler içerisinde geçti. Sabahattin
bu atmosfer içinde Lamartin'in bir
eserini Türkçe'ye çevirdi**

YAŞADIKLARI yıllarda gereği kadar takdir edilemeyen bazı dava ve fikir adamlarının, dünyamızdan göçtükten sonra, değerinin anlaşıldığına çok rastlanmaktadır. Her milletin tarihinde bunun örnekleri vardır.

Cevheili kişiler olmakla beraber, yaşadıkları ortamda fikir ayrılıkları veya kıskançlıklarla, hor görülerek bir köşeye itilenler vardır ki, ölümlerinden sonra adları kitaplar yazılmış, hatıralarına âbideler yapılmıştır. Yaşantıları boyunca kuzur görmemiş, mutluluğu tatmamış olan bu gibi müstesna kişiler, yıllar sonrası, toplumlarının kadirbilirliğiyle hafızalarda yaşatılmışlardır. Yakın tarihimizde, siyaset ve düşünce hayatımızın yollarına, bazı işaret taşları

Sabahattin Bey, bir eğitimci, bir politikacı ve düşünür olarak memleketin kurtarılması için bilinçli metodlarla hareket edilmesini ilk önerenlerdendir...

PRENS SABAHATTİN

dikmiş bulunan Türk düşünürü Sabahattin Bey de bu tür kişilerdendir.

70 yıllık ömrünün yarısından fazlasını sürgünlerde, gurbette geçiren fikir adamımız, hayatının baharından başlayarak, yurdundan dört kez mahrum edilmiş, sonunda vatansız bir adam ve âdeta bir suçlu gibi, ilgisiz, yarımsız, beş parasız kalmanın yürekleri sızlatan acılığı içerisinde, İsviçre'nin bir köyünde —hatta misafirliğine gittiği ünlü bir virtüözün evinde— bir gurbet şehidi olarak gözlerini kapamıştır.

Sabahattin Bey hayatını milletin özgürlüğüne, yükselmesine adanmış nazik, bilinçli bir siyaset adamıdır... Terbiyeci ve sosyolog olan Sabahattin Bey, yaşadığı yılların politik fırtınaları arasında, aşırı partizanlarla tecrübesiz iktidarlar tarafından ezilmek istenmiş, insafsız bazı yazarlar tarafından hücumların en ağırına, azılı komitecilerin çirkin oyunlarına hedef olmuştur.

Oysa çökmekte olan imparatorluğun başı ile, demokrasi ruhu içerisinde, savaşa çıkmış ve Avrupa'da bu amaçla dalgalandırılan bayraklardan birini elinde taşımıştır.

Sabahattin Bey, bir eğitimci, bir politikacı ve düşünür olarak memleketinin kurtarılması için, bilinçli metodlarla hareket edilmesini ilk önerenlerdendir. Ne hazindir ki, vatanının mutluluğu, milletin çağdaş uygarlığa kavuşması için, koltuk ve çıkar düşünmeden —hatta bazı yüksek makam tekliflerini tepmek suretiyle— maddi sıkıntılara göğüs gererek, feragatle çalışmış olan bu fikir adamının bütün yaşantısı, özellikle son yılları, yürekleri sızlatan ve gözleri nemlendiren olaylarla doludur. Son günlerin maddi yetenekten yoksun ve bir öğün yemekle geçiren Prens Sabahattin, yaşantısını sürdürebilmek için —servetini, ailesini, yuvasını kaybetmenin ezikliği içerisinde— büyük idealistlerin heykelleşen sebatını, metanetini, son nefesine kadar göstermiştir.

Ölümü üzerinden 30 yıl geçmiş bulunuyor. Gerek ölümü ardından, gerek ölüm yıldönümlerinde değerli bilim ve fikir adamlarımızla vefalı gazetecilerimiz övgüye değer ve kadirbilirlik duyguları içerisinde konuşmalarıyla yazılarıyla bu büyük fikir ve siyaset adamını anmışlardır.

Bunlar arasında; Belger, Tunç, Fındıkoğlu, Kösemihal, Ongunsu, Mardin, Ülken, Tunaya, Tütengil, Tanyol, Aral, İrttem, Beyath, Ege, Gövsa, Adıvar,

Yücel, Şehsuvaroğlu, Kuran, Kutay, Yalman, Kuntay, Alkent, Adam, Tozan, Siyavuş, Felek, Ulunay, Esath, Kazancıgil, Demiray, Yüzüncü gibi kadirbilir entellektüelleri, özellikle saymak gerekir.

BİR DAVA UĞRUNA

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıl sonlarında başlayıp, 20. yüzyılın başlarında alevlenen ve saltanatın çöküşüne kadar geçen devrede Sabahattin

Bey'in adı, çabaları, görüşleri bir özellik taşır. Yeniçağ devrim tarihimize ve aydın kişilerin kalbinde, sevgi dolu bir yeri vardır.

Prens Sabahattin, milletin özgürlüğü, ülkenin batılılaşması yolunda fikir ve kalemleriyle hizmet etmiş bulunan Mustafa Reşit'lerle Şinasi'ler ve Namık Kemal'ler grubunun rüyasını görenlerden ve kendini bu davaya adanmışlardır.

Onun ne özel, ne siyasi hayatında kin, iftira, garaz, kıskançlık gibi duyguların yeri vardır. Kürsü konuşmalarıyla yazılarındaki dürüstlük, titizlik, siyasi rakipleri ile yaptığı münakaşalarda nezaket ve terbiye —hâlâ memleketimizde, örneklerine güç rastlanan— nitelikleri arasında övgüye değer.

Sabahattin Bey'in Türkiye'deki devrim hareketlerindeki yeri, görüşleri, savunduğu ana prensipler, vatanseverlik duyguları, uğradığı haksızlıklar, ana yurdu dört defa terke mecbur kalması,

Prens Sabahattin'in annesi Seniha Sultan, Sultan Mecid'in kızı, Sultan Abdülhamid'in de kardeşi oluyordu. Babası Mahmut Celâlettin ise, 24 yaşında paşa, 25 yaşında adliye nazırı olmuştu...

Prens Sabahattin'in dayılarından
Padişah Vahdettin

maddî yoksulluk içerisinde geçen son yıllarıyla, hataları ve sevapları üzerindeki görüşlere de değinecek olan bu araştırmamıza —Türkiye'den başka, Paris'te ve bilhassa son yıllarını geçirdiği ve öldüğü İsviçre'ye de iki kez gidecek— elde ettiğimiz bilgiler ve belgeleri de katarak, yaşadığı ortamın koşullarına göre pek de halka inememiş ve ulusumuzun geniş topluluğunca gereği kadar izlenememiş olan bir konuyu, onun acı ve maceralı hayat hikâyesi ile birlikte, dile getirmeye çalışacağız. Ancak, geniş kapsamda hazırlanmış bulunan bu yapıtın, tümüyle günlük gazetede yayımlanması uzun zaman alacağından bu sütunlarda bazı önemli bölümlerini özetleyerek sunacağız.

O BİR PRENS MİYDİ?

Sabahattin Bey ötedenberi adının başına konulagelen bir (PRENS) olarak

Sultan Reşat...

—yanlış da olsa— Prens Sabahattin şeklinde geçmiştir. Bu bakımdan biz de yazılarımızda zaman zaman Sabahattin Bey'in adının âdeta ayrılmaz bir parçası olan prens sözcüğünü kullanacağız.

Prens Sabahattin'in doğum günü —resmî kayıtlarımızda— kesinlikle belli değildir. Saray ve hanedan mensuplarının doğumlarını, evlenmelerini, ölümlerini belirleyen —hâlen Başbakanlık Arşivi'nde bulunan— defterde Sabahattin'in 1295 yılında doğduğu kayıtlıdır. Bu tarih, eskiden kullanılan Arabî yılı gösterir. Saray nüfus kütüğü niteliğindeki bu defterde, hanedan çocuklarının doğdukları günler, çoğunlukla yazılı olmakla beraber, Sabahattin'in doğduğu ay ve gün belirlenmemiştir.

Son Halife'nin hususî kâtibinden bana intikal eden notları arasında Sabahattin'in, Sefer 1295'de doğmuş olduğu anlaşılıyor. 4 yıl önce Paris'te 94 yaşında ölen kardeşi Ahmet Lûtfullah'a göre Sabahattin, Türkiye'de ilk "Meclis-i Mebusan"ın süresiz olarak padişahın emriyle kapatıldığı gün doğmuştur. Bu tarih, 13 şubat 1878 çarşamba gününe rastlamaktadır. Lûtfullah Bey ağabeyinin böyle bir günde doğmuş olmasına özel bir anlam verirdi! İsviçre'de Sabahattin'in ölümünden sonra yaptığımız araştırmalar sırasında, temas ettiğimiz çevresi ve yakın dostları da Sabahattin'in Türkiye'de önemli sayılan bir günde doğmuş olduğunu, kendisinden birkaç kez dinlediklerini ifade etmişlerdir.

25 YAŞINDA ADLİYE NAZIR'I

Mahmut Celâlettin Paşa, 24 yaşında paşa, 25 yaşında Adliye Nâzırı, (Adalet Bakanı) oldu. Ne var ki, kayınbiraderi Sultan Hamit'le uyuşmadı. Ona göre

PRENS SABAHATTİN

tanınır. Bu sıfatın, onun için kullanılması kesin olarak hatalıdır. Zira (PRENS) sözcüğü bir hanedanın erkek çocuklarına verilen sıfattır. Yani bir kimseye prens denilebilmesi için onun baba soyundan hanedandan gelmesi gerekir. Oysa Sabahattin Bey'in babası Mahmut Celâlettin Paşa, Osmanlı Hanedanı'ndan gelen bir kişi değildir. O sadece padişahın damadıdır. Sabahattin'e yanlışlıkla prens denilmesi ve ömrü boyunca bu adla tanınması, annesi Seniha Sultan'ın padişah kızı olmasındandır. Sabahattin Bey'in baba tarafından değil, anne tarafından hanedanla ilgisi bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Sabahattin Bey gibi kız tarafından doğan çocukları (Sultanzade) denilir. Sabahattin Bey'e hanedanla ilişkisi yüzünden bir sıfat verilmek gerekirse, (prens) değil (sultanzade) denilmesi yerinde olur. Nitekim, Yıldız Sarayı'ndan arşivlere devredilen bazı resmi evrak arasında bu sıfat kullanılmıştır. Ama gelgelelim, siyasi tarihimizde Türk ve yabancı basına onun adı Sultan Hamit, millete özgürlüğünün verilmesi, meşrutiyetin iadesi konusunda yapılan telkinleri benimsemedi, hatta eniştesine çok kızdı. Bağdat Demiryolu imtiyazıyla ilgili olduğu da iddia edilen bu kırgınlık üzerine damat Mahmut Celâlettin Paşa istifa ederek, şimdiki Kuruçeşme'deki kömür deposunun bulunduğu yerde kurulu büyük yalına geçti. Oğulları Sabahattin ile Lûtfullah'ın eğitimleriyle meşgul oldu. Evine özel öğretmenler getirterek, onların geniş kültür almalarını sağladı.

Prens Sabahattin'in çocukluğu ve bahar yılları Boğaziçi'ndeki bu muhteşem yalıda, ilmi ve edebî sohbetler içerisinde geçti. Sabahattin bu atmosfer içinde Lamartin'in (Joclyne) adlı eserini dilimize çevirdi. Pendik'teki köşklerinde de biyoloji, kimya ve tıpla ilgili laboratuvar çalışmaları, hatta radyograf denemeleri yaptı.

PADİŞAH DAYILAR

Sabahattin Bey'in babası ile büyük-babası padişah damatlarıydı. Büyük-babası Halit Rıfat Paşa, Sultan Mahmut'un kızı Saliha Sultan'la, babası Mahmut Celâlettin Paşa, Sultan Mecid'in kızı Seniha Sultan'la evlenmişlerdi. Dayılarının 4'ü de hükümdarlık koltuğuna oturdular. Sultan Murat, Sultan Hamit, Sultan Reşat ve Sultan

**PRENS
SABAHATTİN'İN
KÜRSÜ
KONUŞMALARıyla
YAZILARINDAKİ
DÜRÜSTLÜK
TİTİZLİK
SİYASİ
RAKİPLERİ
İLE
YAPTIĞI
MÜNAKAŞA
LARDAKİ
NEZAKETİ,
TERBİYESİ,
ÖRNEKLERİNE
GÜÇ
RASTLANAN
ÖVGÜYE DEĞER
NİTELİKLERİ
ARASINDADIR**

Vahdettin Sabahattin Bey'in annesi Seniha Sultan'ın kardeşleriydi. Böylesine saltanata yakın bir çocuğun, delikanlılık çağında başlayan özgür görüşü, onu hanedana bağlamadı. O istibdat idaresinin düşmanıydı. Bu bakımdan hükümdar olan dayısı Sultan Hamit'e karşıydı. Babası ve kardeşiyle aynı düşüncede olarak, hükümdarın millettен esirgediği özgürlüğü vermesini istiyorlardı. Bu amaçla sonuç elde edilmeye kadar damat Mahmut Celâlettin Paşa, oğlu Sabahattin ile Lûtfullah'ı yanına alarak yurt dışında özgürlük savaşını sürdürmek istedi. 19. yüzyılın son ayına girerken Boğaziçi'nden kalan bir yabancı vapur, bu hür fikirli aileyi, doğruca, hürriyetin bol bol yaşandığı Fransa'ya götürdü.

ABDÜLHAMİT BU FETVA İLE HAL EDİLDİ

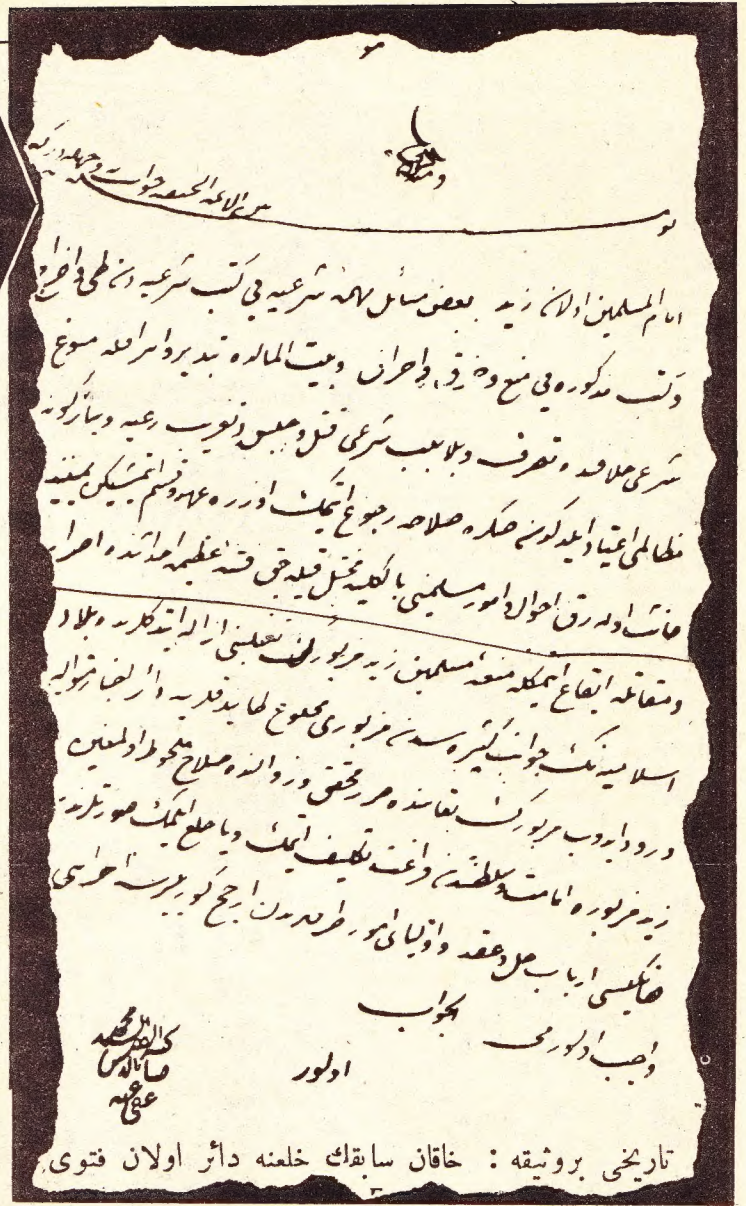
Tarihlerimizde kısaca "31 Mart Olayı" denilen 13 Nisan 1909'daki ayaklanma sonucu, Rumeli'deki "Hareket Ordusu" İstanbul'a yürüdü ve Mebusan Meclisi Yeşilköy'de yaptığı toplantının sonunda Sultan Abdülhamid'i tahtından indirmeye karar verdi.

Bu arada ortaya bir sorun çıktı. O dönemin geleneklerine göre alınan kararın kesinlik kazanabilmesi için, "Fetva Emni" tarafından hazırlanıp, Şeyhülislâm tarafından onaylanan bir belgenin, yani "Fetvâ"nın alınması gerekiyor, yapılan işin İslâm dînine aykırı olmadığını belirten bu belge elde olmadan karar geçerli sayılamıyordu.

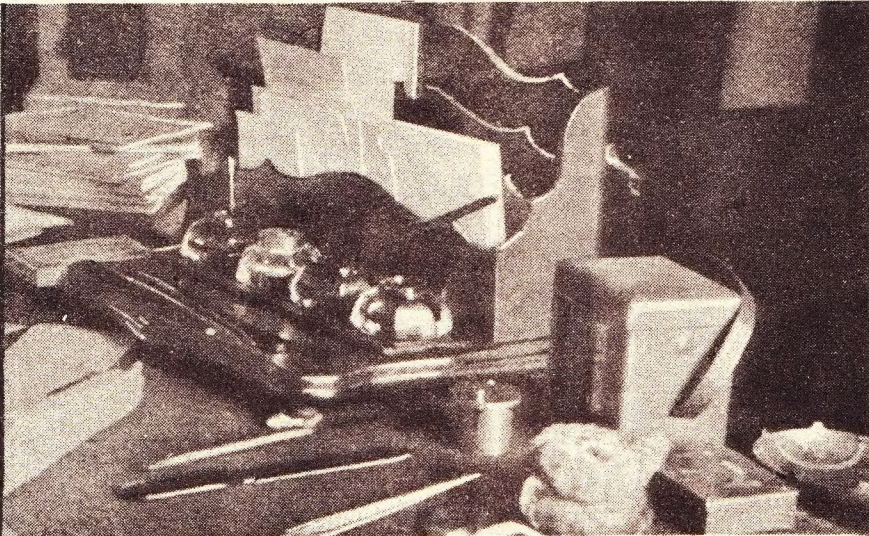
Başvurulan Fetva Emni, "Hangi Padişah tahttan indirildiyse, hemen arkasından memleketin başına bir felâket gelmiştir, ben bu fetvayı hazırlayamam, zaten görevimden de ayrılmış bulunuyorum" diyerek istenen belgeyi vermedi.

Bunun üzerine, sonradan tanınmış bir dîn âlimi olan Hamdi Efendi, gönüllü olarak fetvayı yazdı ve Şeyhülislâm Ziyaeddin Efendi tarafından onaylanarak, Abdülhamid'in tahttan indirilme kararı geçerlilik kazandı.

27 nisan 1909'da kararı Padişaha tebliğ etmek üzere Yıldız Sarayı'na giden heyette Aram Efendi, Bahriye Ferikî Ahmet Hikmet, Emmanuel Karasu ve Esat Toptanı Paşa bulunuyordu. Bu olaydan yıllar önce Filistin'de kurulması düşünülen bir Yahudî Devleti için Abdülhamid'den toprak satın alma önerisinde bulunduğu için Sultanın huzurundan kovduğu Yahudî milletvekili Emmanuel Karasu, böylece intikamını almış oluyor, aynı zamanda Osmanlı tarihinde ilk kez içinde azınlıkların da bulunduğu bir heyet, Padişaha tahttan indirilmesi kararını bildiriyordu.

Şeyhülislâm Ziyaeddin Efendi tarafından verilen, Abdülhamit'in tahttan indirilme fetvası.

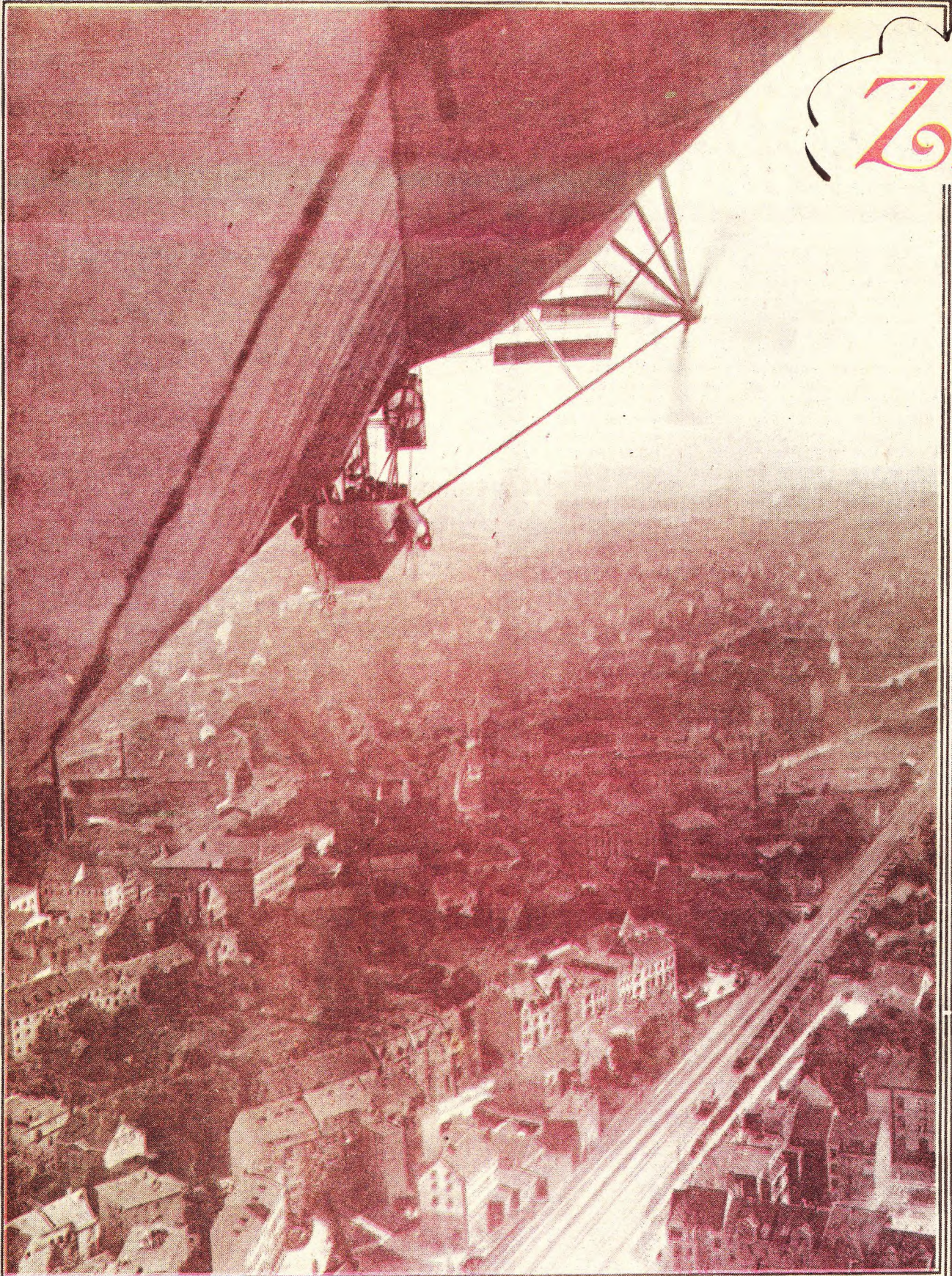

O dönem dergilerinde yer alan bu fotoğrafta, tahttan indirilme kararının imzalandığı hokka takımı görülüyor.

Sultan II.
Abdülhamid

ZEP

ZEPLİNler

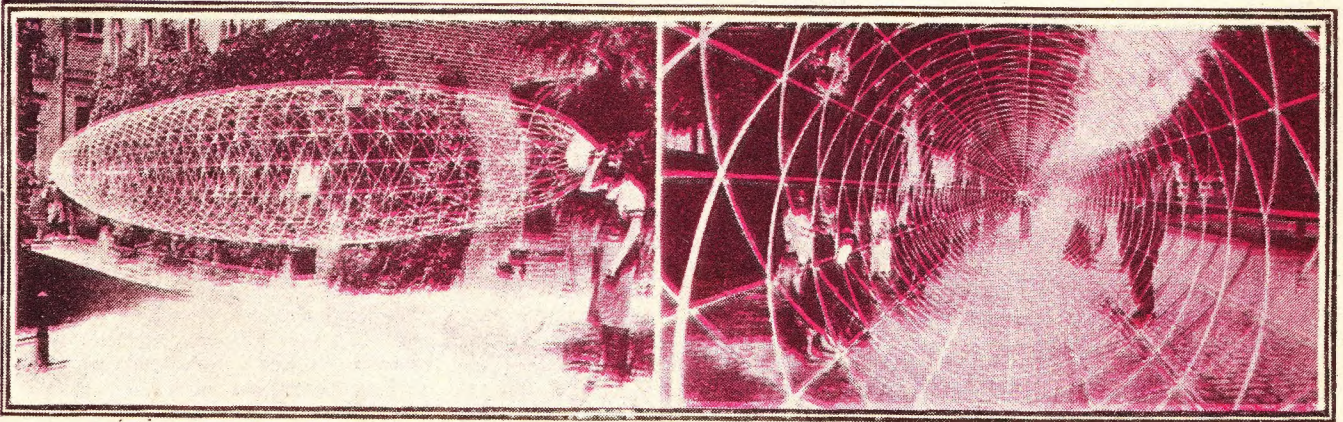
YERYÜZÜNÜN
HAVADAN
ÇEKİLEN İLK
FOTOĞRAFI

Yirminci yüzyılın başlarında yapılan ilk güdümlü balonlara "Zeplin" adı verildi. Adını yapımcısı Ferdinand von Zeppelin'den (1838-1917) alan güdümlü balonlar hidrojen, helyum veya benzer gazlarla şişiriliyor ve itici motorlarla istenilen yöne gidebiliyordu.

Zeplinlerde, iskeleti oluşturan duralüminyum yerine daha sonraları çam tahtalarının kullanılması denenmişse de, bunda başarılı olunamadı ve son kullanış yılı olan 1930'ların ortalarına kadar iskeletler duralüminyumdan yapıldı.

Önceleri ticarî amaçlarla yapılan Zeplinler, 1. Dünya Savaşı sırasında askerî maksatlarla da kullanıldı ve Almanya, güdümlü balonları ile İngiltere ve Fransa üzerine hücumlar düzenledi.

İkinci Dünya Savaşına kadar Zeplinlerle 52 bin yolcu taşındı ve 2 milyon kilometre katedildi. Savaşın başlamasından sonra yerlerini modern uçaklara bırakan Zeplinler güdümlü motorların havacılıkta ilk kez kullanıldığı araçlar olarak tarihe geçti.

Yeryüzünün havadan çekilen ilk fotoğrafı olan bu resim, yirminci yüzyılın başlarında 'Deutschland' adlı Alman yolcu zeplininden alınmıştır. Havacılık tarihinde ücretli yolculuğun ilk kez uygulandığı bu zeplin, daha sonra içerisinde yirmi yolcu bulunduğu bir sırada fırtınaya yakalanarak düştüğünü, o yılların dergilerinden anlıyoruz.

Zeplin iskeletlerinin alüminyum yerine çam çıtalarından yapılması denemeleri. Fotoğrafta, Almanya'daki bir Zeplin fabrikasında model üzerinde çalışan yapımcılar görülüyor.

**1919'UN İLK AYLARINDA
BAĞIMSIZLIK SAVAŞININ
TÜM KİLİT ADAMLARI
İSTANBUL'DA TOPLANMIŞTI**

Kâzım Karabekir, İnönü'nün Lozan'a gönderilmesine karşı çıkmış, «Nasıl olur. Boşta generaller var» demişti. Boştaki general kendisiydi...

ARKADAŞLARININ ATATÜRK'TEN KOPUŞUNA İSMET PAŞA, «RAUF'UN ÖFKE ANI» DEMİŞTİ

MUSTAFA Kemal'in tüm arkadaşları subaydı. Bağımsızlık savaşını onlarla birlikte yapmış, sonra da Meclis'te ya onlarla birlikte çalışmış ya da kavga etmişti.

1919'un ilk aylarında sanki bağımsızlık savaşının tüm kilit adamları, İstanbul'da toplanmıştı. Örneğin Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa, Rauf Bey ve İsmet Bey.

Mustafa Kemal'in en yakını Ali Fuat Paşa'ydı. Hemen hemen her gün Atatürk'ün Şişli'deki evinde buluşurlardı. Ali Fuat Paşa bir mektubunda bu buluşmalar için şöyle demişti:

“—Anadolu'da gerçekleştirmeyi düşündüğümüz ulusal girişimin ilkelerini Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde sadece ikimiz planlamıştık. Ara sıra da Rauf Bey'i çağırır, onunla da görürsürdük.”

İnönü de, Mustafa Kemal-Ali Fuat dostluğu için şöyle demişti:

“—Atatürk'ün Ali Fuat Paşa'ya karşı okuldan beri ayrı bir yakınlığı vardı. Birbirlerinin yakın sır arkadaşlarıydılar. Takdir ederdi Ali Fuat Paşa'yı...”

Dostluk tarafını aldığımız zaman herkele kıyamet kadar dostluk ilgileri buluruz. Anlaşmazlık başladığı zamandan sonra da hayret edersiniz nasıl oldu bu diye...”

Mustafa Kemal'in Samsun'a ordu müfettişi olarak atanması biraz da Ali Fuat Paşa'nın amcazı ve devrin İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey aracılığıyla olmuştu. Ali Fuat Paşa, kendisini daha önce mart ayı başlarında Anadolu'ya atamış ve Mustafa Kemal'le yediği veda yemeginde:

“—Paşam, benim askerlerim daima emrindedir” demişti.

Mustafa Kemal'in yanıtı da şöyle olmuştu:

Ali Fuat Paşa, “Bağımsızlık Savaşı'nı Şişli'deki evinde Atatürk'le beraber sadece biz planladık. Rauf Bey'le de zaman zaman konuşurduk” diyordu. Fotoğrafta Milli Mücadele'nin önderi ve yakın arkadaşları Sivas Kongresi'nden bir gece önce görüşüyorlar...

“—Beraber çalışacağız Fuat...”

16 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal'in Samsun'a gitmek için Bandırma vapuruna binmeden önce son konuştuğu arkadaşı ise Rauf Bey'di.

Rauf Bey de eski bir deniz subayıydı. Osmanlı donanmasının ünlü “Hamidiye” muhribinin kumandanlığını yapmış, amiral olmuştu. Sonra da Birinci Dünya Savaşı sırasında Donanma Bakanlığı'na atanmış ve son sultan adına Mondros'ta silahları bırakma sözleşmesini imzalamıştı.

Sağlam, iri yapılı, çatık kaşlı Rauf Orbay, dürüstlüğü ve zarafetiyle tanınılırdı. Yıllar sonra kendisinden anılarını yazması istendiği zaman şöyle demişti:

“—Bırak tarih herşeyi anlatsın. Eger, benden bir dip-notu ile bahsederse bu da bana yeter.”

Mustafa Kemal Samsun'a çıktıktan sonra, Kâzım Karabekir'le ilişki kur-

muş, bağımsızlık savaşı için onunla tam bir uyum sağlamıştı. İnönü, bu iki komutan arasındaki dostluğu da şöyle buluyordu:

“—Genç subaylık dönemlerinde birbirlerine uzaktan bakarlardı. Ama Atatürk Samsun'a çıktıktan ve İstanbul hükümeti tarafından istifaya zorlanınca, Karabekir Paşa'nın kendisine gösterdiği davranış ve yakınlıktan duygusal bir borçla bahsediyorlardı. Atatürk, sivil olunca, Karabekir ordu kumandanı olduğu halde ordusuna, ‘Atatürk'ün emrindeyiz’ emrini vermişti. Kendisi de Atatürk'ün emrindeymiş gibi saygı göstermiş, ona özel yaverler, araçlar ve otomobiller vermişti.”

Mustafa Kemal, Karabekir'le konuştuktan sonra Ali Fuat Paşa ve Rauf Orbay'la Amasya'da buluşmuştu. Bu buluşma, kumandanların bağımsızlık savaşını başlatma kararıydı.

Böylece bağımsızlık savaşının dört öncüsü belirlenmişti. Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Ali Fuat ve Rauf Bey...

Bu dört öncüye daha sonra İsmet Bey ve Ali Fethi katılacaktı.

Olaylar Sivas Kongresi'ne kadar hep İstanbul'da planlandığı gibi gidecek, fakat bir küçük olay çıkacaktı. Bunu Atatürk şöyle anlatıyordu:

"—Sivas Kongresi 1919 eylülünün 4. perşembe günü saat 2'de açıldı. Öğleden önce, delege olan ve eskiden beri tanıdığım Hüsrev Sami Bey yanıma gelerek şu bilgiyi verdi:

"—Rauf Bey ve diğer delegeler Bekir Sami Bey'in evinde özel bir toplantı yapmışlar ve beni başkan seçmemeyi kararlaştırmışlar."

Arkadaşların özellikle Rauf Bey'in böyle bir girişimine ihtimal vermedim ve Hüsrev Sami Bey'i, biraz da ciddi olarak böyle anlamsız konuşmaması için uyardım."

Fakat Mustafa Kemal biraz sonra Rauf Bey'le karşılaşmış ve ondan "Sen başkan olmamalısın" sözünün doğru olduğunu öğrenmişti. Mustafa Kemal bu durum karşısında duygularını şöyle anlatmıştı:

"—Hüsrev Sami Bey'in verdiği bilgilerin sağlıklı olduğunu inandım ve doğal olarak üzülüdüm. Gerçi Erzurum Kongresi'nde de benim başkanlığımı sakıncalı bulanlar vardı. Ama onların ne nitelikte insanlar olduğunu biliyordum. Bu kez en yakın arkadaşımın aynı görüşü paylaşması beni düşündürdü. Rauf Bey'e:

"—Anladım, Bekir Sami Bey'in evinde aldığınız karar bana bildiriyorsun dedim ve yanıtını beklemeden yanından ayrılarak kongre salonuna girdim."

Bu birkaç yıl sonra başlayacak olan tartışmanın ilkiydi.

Zafer kazanmış, Mudanya'da silahları bırakma konusunda ilk anlaşmaya varılmıştı, sıra barış konferansındaydı. Atatürk o günleri şöyle anımsıyordu:

"—Fransız gözlemci Franklin Bouillon konferansta benim bulunmamı istiyordu. O zaman konferansın İzmir'de toplanması gerektiğini söyledim. Bouillon, 'Çalışırım, fakat birinci sınıf devlet adamlarını İzmir'e getirmeliyim güçtür' dedi. Ben gitmeyeceğime göre, kimi konferansa başdelege yapmaktığımı sorduğum zaman da:

"—İsmet Paşa'yı gönder' dedi.

'—Yapabilir mi?'

'—En iyisini...'

Ankara'ya gittiğim zaman Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'le görüştüm. Barış konferansında başdelegeliği kimin yapabileceğini sordum. 'Onu siz bilirsiniz' dedi.

"—Meselâ İsmet Paşa?"

"—Yapabilir..."

Bursa'ya gelmiştim. Kâzım Karabekir yanımdaydı. İsmet Paşa'nın hiçbir

Kâzım Karabekir... İnönü, Karabekir'in Atatürk ordudan ayrıldıktan sonra askerlerine "Atatürk'ün emrindeyiz" buyruğunu verdiğini anlatıyordu.

şeyden haberi yoktu. Kendisine her şeyi anlattım, barış konferansında başdelegemiz olacağını söyledim.

"—Katiyen" diye reddetti.

"—Git bir kez de Fevzi Paşa ve Kâzım Karabekir'le konuş" dedim.

Fevzi Çakmak uygun bulmuş. Karabekir ise:

"—Nasil olur, boşa generaller var" cevabını vermişti. Boştaki general de kendisiydi."

İnönü de hiç unutmadığı o günleri şöyle anımsıyordu:

"—Hiç beklemiyordum. Atatürk ilk kez söylediği zaman şaşırđım, hatta istemedim. 'Yorgundum' ve dinlenmeye gereğim vardı, Atatürk ısrar etti."

"—Bir Dışişleri Bakanı var, devletin siyasilere var..." dedim, "Bildığım şeyler değil bunlar... Muharebe ettim, bittim, yoruldu, şimdi dinleneceğim" dedim.

"—Olmaz" dedi. "Dışişleri Bakanı sen olacaksın, öyle gideceksin" dedi.

"—Yusuf Kemal Bey de öyle istiyor" dedi.

Bundan da haberim yoktu. Sonra Yusuf Kemal Bey'in önerisi olduğunu söylediler. Onu da bilmiyordum.

Özetle Atatürk ısrar etti ve inandırdı beni. 'Çok uğraştık, iyi sonuç alalım' dedi. Buna karşın aldığım görevin ne kadar yorucu ve yıpratıcı olduğunu bilseydim gitmezdim. Ama 'İstemiyorum, bilmiyorum' derken, belki de kolay olduğunu zannettim."

Böylece İnönü Lozan'a gitmişti. Ama Lozan'da onu gerçekten güç günler bekliyordu. Çünkü Rauf Bey de Lozan'a gitmek için Kâzım Karabekir kadar, hatta ondan daha fazla gönüllüydü. Üstelik Rauf Bey'in içinde bir de duygusalılık yatıyordu. Osmanlılar adına Mondros'da silahları bırakma sözleşmesini onaylamış, ülkenin işgaline iyiniyetiyle o neden olmuştı. Lozan'da bunu düzeltmek de en büyük emeliydi. İnönü o dönemde Bakanlar Kurulu Başkanı yani Başbakan olan Rauf Bey için şöyle konuşuyordu:

"—Onun gitmesi gerektiğini sonradan söylediler. Lozan'da Rauf Bey'le aramızda güçlük yoktu, tartışma vardı. Tartıştım. Atatürk'e şikâyet ettim. Atatürk sonra yanıtladı. Şikâyetler de gizli-kapaklı değildi. Hükûmete yazıyorum, Devlet Başkanı'na verilecektir, diyor. Başbakan, Dışişleri Bakanı şifrelerimi çözüyorlar ve Atatürk'e veriyorlar. Gizli kapaklı işim yoktu benim. Aramızdaki ilişkiler herkesle, Rauf Bey'le de çok iyi idi."

Ama Rauf Bey Lozan dönüşü İsmet Paşa'yı karşılamayacaktı. İnönü bunun için şöyle diyordu:

"—İşte o zaman da öfke zamanı imiş, yapmamış."

...Ve böylece İsmet Paşa'nın "öfke zamanıymış" dediği an, bağımsızlık savaşının liderleri arasındaki bağın kopduğu an oluyordu.

Rauf Bey (Orbav) Hamidiye zırhlısının Anlı seferinden bir gün önce Mustafa Kemal ile birlikte...

1941-45 ARASINDA ANKARA'DAKİ
ALMAN BÜYÜKELÇİLİĞİ MÜSTEŞARLARINDAN
HELMUT ALLARDT'IN ANILARI.

«2. DÜNYA SAVAŞI'NDA
ANKARA'DA ALMAN
DİPLOMATIYDIM»

TÜRK-ALMAN
ANLAŞMASI ALMANYA'NIN
SOVYETLER BİRLİĞİ'NE
SALDIRMASINDAN ÜÇ
GÜN ÖNCE İMZALANMIŞTI

«Türkiye savaş boyunca bıçak sırtında cambazlığı başarıyla yürüttü»

DAHA 1942 YILINDA TÜRKİYE
YÖNETİCİLERİ ALMANYA'NIN SAVAŞI
KAZANMA ŞANSININ SON DERECE
AZALDIĞINI GÖREBİLİYORLARDI.

TÜRKİYE, Birinci Dünya Savaşı'nda Alman safında savaşa girmekle hata yapmıştı. Nitekim 1920'de zorla kabul ettirilen Sevr Anlaşması zaten 18. ve 19. yıllarda hissedilir ölçüde azalmış olan topraklarının önemli bir kısmını daha Türkiye'nin elinden alıyordu. Alınan bu ders nasıl unutulmadıysa, yüzyılımızın az sayıdaki büyük devlet adamlarından biri olan Atatürk'ün devleti tam çöküşten nasıl kurtardığı ve yeni bir devlet yarattığı da unutulmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman, Türk yöneticileri devletin ayakta kalabilmesinin ancak tam tarafsızlığın korunması halinde mümkün olacağını anlamakta gecikmediler. Bunu hemen hemen savaşan tüm taraflarla imzalanan birtakım anlaşmalarla örü-

len ve zaman zaman ülkenin "tarafsızlığına" pek kolay gölge düşürebilecek son derece girift bir ağla sağlamış, eylül 1939'dan şubat 1945'e kadar bıçak sırtındaki bu cambazlığı yürütebilmiş olmaları ve Almanya'ya savaş neredeyse sona erecekken 1 mart 1945'de savaş ilan etmeleri gerçekten büyük bir hayranlıkla izlenmesi gereken bir politik - diplomatik başarıdır.

Gerçi henüz ne Türkiye'nin ne İspanya'nın ve ne de savaşan ülkelerin arşivleri tümüyle açılmamıştır; fakat yine de Türkiye'nin nasıl manevralar yaptığı, savaşan tarafları ve müttefikleri birbirine karşı nasıl koz olarak kullandığını görmek hayranlık uyandırıyor. Bazılarına vaadlerde bulunarak, bazılarına — son derece ölçülü — ödünler vererek oyalamak, kimseyi

Hitler ne yapıp edip Türk-İngiliz dayanışma anlaşmasını etkisizleştirmek istiyordu. Türkiye ile bir dostluk anlaşması imzalanması için Hitler ve tüm Alman yöneticileri bir süre epey çaba harcadılar...

kızdırmadan zaman kazanmak ve bu arada herkesten bir takım çıkarlar sağlamak, Atatürk'ün dostu ve savaş arkadaşı İsmet İnönü yönetimindeki Türk hükümetinin saygıyla anılması gereken büyük bir devlet adamlığı örneğidir.

Türkiye'nin durumu, Doğu ile Batı arasındaki kilit noktasında olması, Karadeniz'e giriş ve çıkış yolunu kontrol altında bulundurması ve Sovyetler Birliği ile ortak sınıra sahip olması nedeniyle çok zordu. Ve özellikle Sovyetler Birliği, Çarlık zamanından kalma Boğazları ele geçirme sevdası yüzünden Türkiye'yi tehdit ediyordu. Bu nedenle de savaşın patlak vermesinden az önce Hitler'in Stalin'le bir ittifak kurduğu haberi Ankara'da büyük bir şok yarattı. Türkiye'nin buna ilk tepkisi ekim 1939'da Fransa ve İngiltere ile bir ittifak anlaşmasını imzalamak oluyordu. Daha önce İtalya'nın Arnavutluk'a nisan 1939'da saldırması üzerine Türkiye zaten İngiltere ve Fransa ile birer yardımlaşma bildirisi yayımlamıştı.

Savaşın gelişmesi, Alman ordularının bütün cephelerde ilerlemesi ve Balkanlar'da Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'ya kadar sızmaları, yani Türkiye'nin sınırlarına gelip dayanmış olmaları, Alman tarafına karşı da bir girişimde bulunulmasını zorunlu kılıyordu.

Almanya bir Alman - Türk dostluk anlaşması imzalayarak 1940 ekiminde imzalanmış olan Türk - İngiliz dayanışma anlaşmasını geçersiz kılmak, savaş için önemli ham maddelerin (krom ve bakır) sevkiyatını garanti altına almak ve Türkiye'nin karşı safta savaşa katıl-

Von Ribbentrop'u ziyaret ederek Boğazlar üzerinde Rusların hak iddia ettiğini, Sovyetler Birliği'nin Karadeniz'e bir saldırı ihtimaline karşı sadece "kağıt üzerinde kalmayacak gerçek garantilere" ihtiyacı olduğunu hatırlattı. 1941 mart'ı ortalarında, dostluk andlaşması görüşmeleri devam eder ve Türkler verecekleri kararı devamlı olarak ertelerken, Hitler, Türkiye Büyükelçisi Gerede'nin gözünü korkutmak ve dostluk anlaşmasının imzalanmasını sağlamak için Molotov'la görüşmesi ve Sovyetler'in Boğazlar üzerinde hak iddia ettikleri konusunda detaylı bilgiler veriyordu. Hatta Hitler, bizzat kendisinin de Montreux anlaşmasının Sovyetler lehine değiştirilmesinden yana olduğunu belirtmekten geri kalmıyordu.

2. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Türkiye yöneticileri devletin ayakta kalabilmesinin ancak tam tarafsızlığın korunması halinde mümkün olacağını anlamakta gecikmediler

Türk hükümetinin, Hitler'in Stalin'le yaptığı işbirliğindeki asıl amaç ve Balkanlarla ilgili planlarından duyduğu endişeye rağmen, yeni dostluk anlaşması imzalamakta çekimser davranmasını anlayışla karşılamak gerekir. Çünkü Berlin'in istediği şeydi: Almanya ile imzalanan anlaşma sonunda Türk - İngiliz anlaşması, geçerliliğini tamamen yitirmese bile, etkinliğinden çok şey kaybedecek ve böylece Türkiye ile İngiltere arasındaki işbirliği tamamen

Von Ribbentrop, 9 haziran 1941'de Ankara'daki büyükelçisi von Papan'e şöyle yazıyordu: "Türkiye bir yandan Almanya ile anlaşma imzalamak istiyor, öbür yandan İngiltere'yle ittifakını bozmamaya çalışıyor... Türk hükümeti böylelikle otomatik olarak Almanya'ya karşısına alacak..."

resmî ilişkilere münhasır kalacaktı.

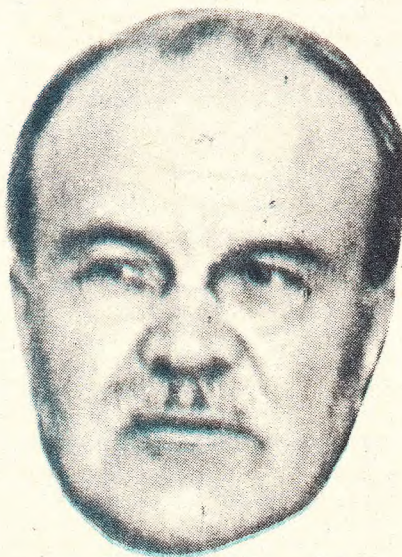
Nitekim Von Ribbentrop 9 haziran 1941'de Von Papan'e şöyle bir telgraf gönderiyordu: "... Türkiye gerçi bir yandan Almanya ile bir anlaşma imzalamayı istiyor, fakat öte yandan İngiltere ile ittifakını da bozmamaya ve bu ülke ile hiç değilse politik ve askeri açıdan dolaylı bir şekilde işbirliği yapmak istiyor. Türk hükümeti, böyle davranmakla otomatik olarak Almanya'ya karşısına almış olacaktır..."

Türkiye tarafsızlığını, savaşan tüm taraflarla imzalanan birtakım anlaşmalarla örülen ve bazen ülkenin tarafsızlığına gölge düşürebilecek çok girift bir ağıla sağlamıştı

Hitler'in istediği şeydi: Türkiye'nin Almanya ile imzalayacağı bir dostluk anlaşması, Türk-İngiliz dayanışma anlaşmasının geçerliliğini tamamen yok etmese de etkinliğini büyük ölçüde azaltacaktı... Böylece Türkiye ile İngiltere arasındaki işbirliği sadece resmî ilişkilerle sınırlı kalacaktır...

masını garanti altına almak ve Türkiye'nin karşı safta savaşa katılması mülklerini istiyordu. Türkiye içinse bu anlaşma, bütün cephelerde ve özellikle ilgi gösterdiği Balkanlar'da başarılı bir savaş yürüten Almanlarla diyalogu sürdürebilmek, Alman - İtalyan "çelik eksen"nin doğuracağı muhtemel tehlikelere ve hepsinden önce Hitler - Stalin pakından doğacak tehlikelere karşı korunabilmek için önemliydi. Türk dışişleri bakanı Alman büyükelçisine "İtalyanların verdiği garantilere güvenilmez" diyordu.

1940 sonunda Stalin'in Dışişleri Bakanı Molotov, Berlin'de Hitler ve

Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov 1940 sonunda Berlin'de Hitler ve Ribbentrop'a Sovyetlerin Karadeniz'e bir saldırı ihtimaline karşı "kağıt üzerinde kalmayacak güvenceler" istediğini söylemişti...

Von Papan 12 haziranda gönderdiği cevabı telgrafında Von Ribbentrop'un Türklerin amaçları konusundaki tahminlerinde çok haklı olduğunu belirtiyor, fakat Türkiye'yi İngiliz saflarından koparıp Alman saflarına çekebilmesinin böyle bir anlaşma ile yapılamayacağını, bu anlaşmanın gerekli politik gelişmenin ancak bir bölümünü oluşturacağını belirtiyordu. Kendisinin bu görüşü Türk muhataplarına karşı da savundugunu belirten Von Papan, bu bakımdan Berlin'in yerine getirilemeyecek istekler üzerinde ısrar etmemesini tavsiye ediyor

«2. DÜNYA SAVAŞI'NDA ANKARA'DA ALMAN DİPLOMATIYDIM»

Churchill'in İnönü'yü ikna çabaları sonuç vermeyecek, Türkiye, müttefiklerin yanında savaşa girmek için âdeta savaşın bitmesini bekleyecekti..

ve "efendi" bir millet olan Türklerin bir kez imzaladıkları anlaşmalara daima uyduklarını hatırlatıyordu.

O -Von Papen'in yardımcısı Hans Kroll, onu bu girişiminde destekliyor ve Berlin'deki Alman - Türk görüşmeleri sırasında Almanların bu taleplerini şöyle alaya alıyordu: "Bari bir de Türklerin İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini de kesmelerini ve altın hazinelerini bize teslim etmelerini isteseydik."

Sonunda Berlin aşırı taleplerinden vazgeçti ve anlaşma 18 haziran 1941 tarihinde — yani Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısından 3 gün önce — Ankara'da imzalandı.

Türkiye Cumhuriyeti Alman Reich'i ile bir saldırmazlık ve istişare anlaşması imzalıyor, diğer taraftan İngiltere ile ittifakını bozmuyordu.

Bu anlaşma İngiltere'de bir çok etkisi yapmıştı.

Bu ustaca oyunun sahneye konmasında Franz Von Papen'in payı büyüktü. Alman - Türk saldırmazlık ve istişare anlaşması ve Berlin'in Türk - Alman anlaşmasını suya düşürmekten — se Türk - İngiliz işbirliğini kabullenmesi gerek onun, gerekse yardımcısı orta elçi Hans Kroll'un girişimiyle gerçekleşebilmiştir.

Aradan geçen süre içinde yazılanlardan ve yayınlanan belgelerden anlaşılıyor ki, Türkiye, müttefikleri tarafından

yapılan bütün baskılara rağmen, savaştan sonrasını, barışın sağlanabilmesini, bir Balkan konfederasyonunu ve Sovyetlerle ilerideki ilişkileri düşünen tek ülke olarak kalmıştır ve bu nedenle de birbiriyle savaş halinde bulunan ülkelerden herhangi biriyle ilişkileri tehlikeye düşürebilecek kararlardan kaçınmıştır.

Almanya, Türkiye ile bir dostluk anlaşması imzalayarak 1940 ekiminde imzalanmış olan Türk - İngiliz dayanışma anlaşmasını geçersiz kılmak, savaş için önemli olan krom ve bakır gibi hammaddelerin sevkiyatını garantiye almak için Türkiye'nin karşı safta savaşa katılmasını önlemek istiyordu

Ancak şubat 1945'de Yalta konferansı sırasında üç müttefik, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere silahı Türkiye'nin göğsüne dayadıktan ve Türkiye'nin, savaşa katılmadığı takdirde — bundan doğabilecek bütün sonuçlarla — Birleşmiş Milletler Örgütü'ne kabul edilmeyeceği tehdidinde bulunduktan sonradır ki, 1944 ağustosunda başında Almanya ile diplomatik ilişkile-

ri kesmiş olan İsmet İnönü, bu baskıya boyun eğmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda tümüyle mantıklı varsayım ve düşünceler, ülkelerin hangi safta yer alacaklarını belirliyordu. Asya ve Avrupa'nın birleştiği bir yerde kilit noktası görünümünü taşıyan Türkiye açısından, Batılı bağlaşıkların elde edeceği zafer, Almanya'nın yengisinden daha büyük sorunlara neden olabilecekti. Hele Almanya Rus-

Türkiye, müttefiklerinin bütün baskılarına rağmen, savaştan sonrasını, barışı, bir Balkan konfederasyonunu ve Sovyetlerle ilerideki ilişkileri düşünen tek ülke olarak kalmış ve birbiriyle savaş halinde bulunan ülkelerden herhangi biriyle ilişkilerini tehlikeye düşürmekten kaçınmıştır

ya'ya savaş ilan edince, Türkler Almanya'nı muzaffer olmasını diliyorlardı. Çünkü, Ruslar Boğazlar üzerindeki emellerinden vazgeçmemişlerdi. Güçlü kuzey komşusunun savaştan yıpranarak çıktığını görmek istemeleri bu nedenle anlaşılabilir bir tutum sayılır.

Almanların doğu cephesinde başarılı

Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, 1949 martında Alman büyükelçisine Türkiye'nin politikasında değişiklik olmayacağı güvencesini veriyordu...

olmasını dilemekle beraber Türkler, Almanya tarafından güdülen, savaşın çoktan kazanılmış olduğu şeklindeki propagandayı yutmayacak kadar da uyanıktılar. Hitlerin 1940 yılında Molotov'a söylediği gibi, asıl sorun, iflas etmiş olan İngiliz İmparatorluğu'nun 40 milyon kilometrekarelik topraklarını paylaşmaktı. Bu deli saçması sözler Türkleri daha da kuşkulandırmış ve onlar, savaşın gidişatını daha endişeli gözlerle izler olmuşlardı. Hitler Almanya'sının emelleri bir bir su yüzüne çıkmaya başlayınca, Türkler bu ülkenin savaşı kazanmasının kendileri açısından siyasal sakıncalar getirebileceğini anladılar. Öte yandan da, Rusların Boğazlara asker çıkartmasının, ancak Almanya'nın yengisiyle önlenebileceğini de biliyorlardı. Sonunda Türk yönetimi ne isteyeceğini bilemez bir duruma geldi. Daha 1942 ilkyazında Türk ileri gelenleri Almanya'nın kazanma şansının son derece azaldığını görebiliyorlardı. Bu öngörüye ilişkin gizli güvenlik kurulu raporu, 1943 yılında bizzat devlet başkanı tarafından açıklandı. Bir nüshası da Alman elçiliğinin eline geçti, ve derhal Berlin'e, genelkurmay askeri ateşeliğine iletildi.

Raporda, Türkiye'deki Alman dostlarının çok küçük bölümünün hâlâ savaşın Almanya'nın zaferiyle sonuçlanacağına, ve Anglosakson ülkeleriyle bir uzlaşmaya varılacağına inandıklarından

Stalin 1939'da Hitler'le bir saldırmazlık anlaşması imzalamıştı. Bu haber Ankara'da büyük bir şok yarattı...

1941 mart ayı ortalarında, dostluk anlaşması görüşmeleri devam eder ve Türkler verecekleri kararı devamlı ertelerken, Hitler Türkiye büyükelçisinin gözünü korkutmak ve dostluk anlaşmasının imzalanmasını sağlamak için, Molotov'la yaptığı görüşme ve Sovyetlerin Boğazlar üstünde hak iddia ettikleri konusunda ayrıntılı bilgiler veriyordu

söz ediliyor, Doğuda kapanan iki güç, Almanya ve Rusya yeterince zayıf düştükten hemen sonra Avrupa kıtasına müttefikler tarafından çıkartma yapılacağı, ve bu çıkartmanın amacının bir yandan Sovyetler'i desteklerken, diğer yandan da savaştan mağdur olan küçük ulusları kurtarmaya yöneleceği yazılıyordu.

Normandiya çıkartmasının bundan çok sonra, 1944 yılında gerçekleştirildiği, ve İtalya'nın daha önce, 1943 yılında taraf değiştirip Sicilya'ya müttefik kuvvetlerin askerlerinin çıkartıldığı anımsanırsa, Türklerin öngörüsünün ne denli soğukkanlı ve ileri görüşlü olduğu anlaşılır. Tabii Türkler bu rapor doğrul-

tusunda siyasetlerini yeniden gözden geçirmekten de geri durmadılar. Dışişleri Bakanı Numan Bey, 1949 yılı mart'ında, Alman büyükelçisine, gelişmelerdeki tüm değişikliklere rağmen Türk politikasında bir değişiklik olmayacağına dair güvence veriyor, güçlü Almanya'sız bir Avrupanın olamayacağını, ve Türkiye'nin bu düşünceye aykırı herhangi bir adım atmayacağını dile getiriyordu. Ama Anglo - Amerikan ülkeleri ile Rusya arasında başgösteren gerilimler yüzünden, tüm dünyayı saran bunalımın sürpriz gelişmelere gebe

olduğu da aşikardı.

Dışişleri bakanına göre, İngiltere ya da Amerika günün birinde Sovyetlerle anlaşabilir, ya da Almanya ile Rusya arasında bir yavaşlama gerçekleşebilirdi.

Bu durumda Türkiye, tüm olasılıkları gözönünde bulundurarak, savaşan her ülkeyle aynı derecede dost olmaya özen gösterecekti. Von Papen'in Berlin'e gönderdiği mesajda kullandığı sözlerin altında Türk tarafının bundan böyle Almanya'ya karşı savaşan ülkelere daha çok yaklaşacağı ifadesi gizliydi.

IRAK CEPHESİNDE ESİR ALINAN İNGİLİZ SUBAYLARI

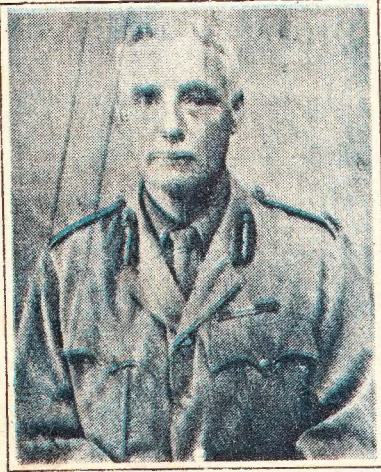
General Mallis

General Garrier

General Dolman

General Hamilton

Binbaşı Per

General Evans

Binbaşı McKenna

Yüzbaşı Goldfrab

Yüzbaşı Hybret

Binbaşı Johnson

Yüzbaşı Halford

OSMANLI Devletinin Birinci Dünya Savaşına girmesinden hemen sonra, İngilizlerce ele geçirilen Basra'yı geri almak amacıyla Süleyman Askerî Bey, düzenli birliklerden ve yerli halktan oluşan bir ordu kurarak taarruza başladı, fakat başarılı olamadı.

Türk Birlikleri Kut'ul Amare'ye çekildi. İleri harekâta devam eden İngilizler şehri aldılar ve General Tawnshend komutasında Bağdat'a yöndeldiler. Bağ-

dat'ta toplanan Türk kuvvetleri Selmanpak'da İngiliz ordusunu durdurarak Tawnshend'i Dicle kıyısında kuşattılar. Kuşatma sonunda başta General Tawnshend olmak üzere, İngiliz ordusu esir alındı. General İstanbul'a, Büyükkada'ya gönderildi. Bu çarpışmalar sırasında Türk ordusuna esir edilen İngiliz general ve subaylarının resimleri, 1916 ağustosunda "Harp Mecmuası"nın arka kapağında tam sayfa olarak yayınlandı. Fotoğraflarda Irak cephesinde esir alınan İngiliz subayları görülüyor.